

Fyrst er að safna ...

1

Lífeyrismál og eftirlaunaspárnaður eru mikilvæg en oft vanmetin viðfangsefni í fjármálum einstaklinga. Þau skipta sköpum varðandi fjárhagslegt öryggi, bæði á starfsævinni og þó ekki síst á eftirlaunaárunum þegar afkoman er háð því hvernig til hefur tekist. Í þessu efni er hver sinnar gæfu smiður.

Með aðild að lífeyrissjóðum ávinna einstaklingar sér verðmæt lífeyrisréttindi en í þessari bók er því haldið fram að flestir þurfi þó að eiga stærri sjóð við starfslok en lífeyrissjóðsaðildin ein veitir. Afkoma á eftirlaunaárunum ræðst að langmestu leyti af því hversu dugleg við erum að leggja fyrir á starfsævinni.

Í þessum kafla er fjallað almennt um þessi mál og er markmiðið að vekja áhuga lesandans á viðfangsefninu. Hugarfarsbreyting er nauðsynleg hjá flestum. Bent er á að í starfslok sé eftirlaunaspárnaður verðmætasta eignin og er fólk hvatt til að hugsa um þessi mál í því samhengi. Á sama hátt og fólk lítur eftir og viðheldur fasteigninni sinni er nauðsynlegt að fylgjast með og líta eftir eftirlaunaspárnaðinum sínum.

Í þessum kafla:

- Eftirlaunaárin, fjórðungur af fullorðinsárunum
- Verðmætasta eignin
- Eftirlaunaspárnaður jafnar tekjur yfir ævina
- Að láta tímann vinna með sér
- Tekjur á eftirlaunaárunum
- Taktu sjálfur ákvörðun um starfslok
- „Hvert [aldursskeið] hefur sinn tíma“

„Mér leiðast lífeyrismál“

Einu sinni las ég bréf frá sjóðfélaga sem óskaði eftir að hitta ráðgjafa til að ræða við hann um lífeyrismál. Í bréfinu komu fram upplýsingar um tekjur og áunnin lífeyrisréttindi. Í lok bréfsins varpaði sjóðfélaginn fram nokkrum spurningum sem hann bað okkur að hugleiða fyrir sig. Bréfinu lauk síðan með þessum orðum: „Ég vil ekki stoppa lengi af því að mér leiðast lífeyrismál.“

Þessi setning vakti mig til umhugsunar. Í gegnum tíðina hef ég reyndar oft heyrt að fólki finnist lífeyrismál flókin og lítið spennandi, jafnvel leiðinleg. Þetta var hins vegar í fyrsta skipti sem ég hafði fengið þá skoðun skjalfesta.

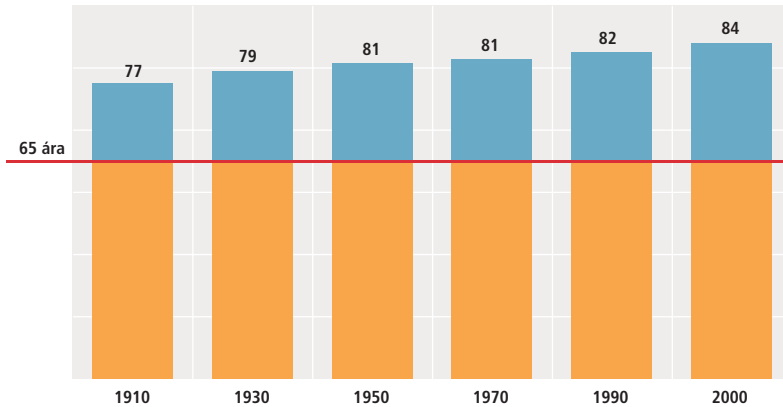
Það er mikill misskilningur að halda að lífeyrismál séu leiðinleg. Þau eru stór hluti af fjármálum einstaklinga og eru í raun alveg bráðskemmtileg. Miðað við meðalaldur þjóðarinnar eru eftirlaunaárin um það bil fjórðungur fullorðinsáranna. Íslendingar geta átt von á því að lifa í 15–25 ár eftir að þeir hætta að vinna. Hver vill ekki njóta þeirra ára vel? Hver hefur ekki gaman af að láta sig dreyma um góðan frítíma? Hversu oft hefur maður ekki heyrt fólk segja að það stefni að því að eyða meiri tíma í að sinna áhugamálunum eða ferðast eftir starfslok? Um þetta snúast lífeyrismálin og þess vegna eru þau skemmtileg.

Hvernig getur fólk látið draumana rætast? Jú, með því að safna réttindum og lífeyrissparnaði á starfsævinni og lifa á honum eftir starfslok. Afkoman á þeim tíma ræðst að langmestu leyti af því hve mikið hefur verið lagt fyrir á þeim hluta ævinnar sem unnið er fyrir tekjum. Ef vel hefur verið hugað að því að safna í sjóð, tekur hann við sem fyrirvinna.

Ég frétti síðar að bréfritari hefði komið og átt langt samtal við ráðgjafa um lífeyrismálin. Þetta samtal vakti það mikinn áhuga hjá honum að hann kom aftur seinna til að fá nánari upplýsingar.

Fólk lifir lengur en áður

Áætlaður meðalaldur eftirlaunaþega

Heimild: Hagstofa Íslands

Mynd 1.1 Myndin sýnir hvernig meðalævi Íslendinga hefur lengst á árunum 1901–2000. Samkvæmt þessu getur 65 ára einstaklingur í byrjun 21. aldarinnar búist við því að lifa í 19 ár til viðbótar. Í byrjun 20. aldarinnar var þessi tími 12 ár og um miðja 20. öldina 16 ár.

Eftirlaunaárin, fjórðungur af fullorðinsárunum

Ævinni má skipta í þrjú skeið, uppvaxtarárin, starfsævina og eftirlaunaárin. Á uppvaxtarárunum sjá foreldrar eða aðrir aðstandendur um framfærsluna en eftir að fullorðinsárin taka við er hver sinnar gæfu smiður. Á eftirlaunaárunum vilja flestir minnka við sig vinnu eða hætta alveg. Til þess þarf fólk að lifa af lífeyri og tekjum af sparifé. Eftirlaunaárin eru sérstök að því leyti að fjárhagsleg afkoma ræðst að mestu af fortíðinni, af því hversu mikið hefur verið lagt fyrir á starfsævinni.

Með hækkandi meðalaldri verða eftirlaunasparnaður og lífeyrismál æ mikilvægari fyrir einstaklinga. Eftirlaunaárin eru oft fjórðungur af fullorðinsárunum og margir geta átt von á því að lifa í 15 til 25 ár eftir að þeir hætta að vinna. Það er því mikilvægt fyrir hvern og einn að gefa þessum málum gaum og huga að því að byggja upp sjóð eða réttindi til að tryggja tekjur eftir að vinnu lýkur.

Verðmætasta eignin

Hlutur lífeyrismála í fjármálum einstaklinga er vanmetinn, sérstaklega í ljósi þess að inneign og/eða réttindi í lífeyrissjóðum og annar eftirlaunasparnaður er oftast stærsti hluti eigna fólks við starfslok. Þegar upp er staðið eftir langa starfsævi er lífeyrissparnaðurinn yfirleitt verðmætasta eign fólks en ekki húsið, bíllinn eða

Það þarf margar milljónir!

Hvað þarf að eiga mikið til að tryggja sér 100 til 300 þúsund kr. á mánuði í 10 til 20 ár?

Mánaðarlegar tekjur í þúsundum króna	100	200	300
Sjóður í milljónum króna endurgreiddur á 10 árum	10	19	29
Sjóður í milljónum króna endurgreiddur á 15 árum	13	26	39
Sjóður í milljónum króna endurgreiddur á 20 árum	16	32	48

Miðað við 4,5% raunvexti á ári

Tafla 1.1 Ef einstaklingur vill tryggja sér 100 þúsund króna tekjur í 10 ár þarf hann að eiga 10 milljónir króna, en 16 milljónir ef sjóðurinn á að duga fyrir þeim tekjum í 20 ár. Ef hjón vilja hafa 300 þúsund krónur á mánuði í eftirlaun í 15 ár þurfa þau að eiga 39 milljónir króna!

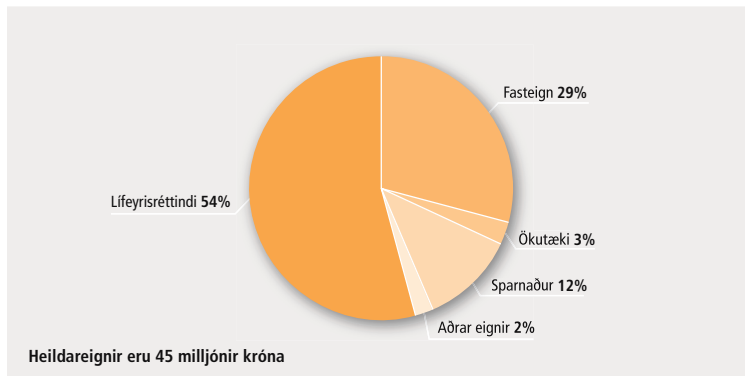
sumarbústaðurinn. Til þess að tryggja sér sambærilegar tekjur og einstaklingur hafði í laun þarf að eiga sjóð til að standa undir mánaðarlegum tekjum. Tafla 1.1 sýnir hvað þarf að eiga mikið í sjóði til að tryggja sér 100, 200 eða 300 þúsund krónur á mánuði í 10, 15 eða 20 ár.

Fæstir gera sér grein fyrir hversu verðmæt réttindi í lífeyrissjóðum eru. Yfirleitt tryggja lífeyrissjóðir sjóðfélögum sínum rétt á lífeyrisgreiðslum frá viðmiðunaráldri (65–70 ára, mismunandi eftir sjóðum, oftast 67 ára) til æviloka. Þessu til viðbótar greiða lífeyrissjóðir örorkulífeyri ef sjóðfélagi verður öryrki, makalífeyri við fráfall og barnalífeyri til barna undir 18–22 ára aldri við örorku og fráfall. Til að standa undir þessum réttindum þurfa lífeyrissjóðir að eiga sjóð. Sem dæmi má nefna að til að tryggja 100.000 kr. lífeyri á mánuði frá 65 ára aldri til æviloka auk makalífeyris við fráfall þarf lífeyrissjóður að eiga a.m.k. 20 milljónir króna. Ef hjón eiga hvort um sig rétt á 100.000 krónum þarf lífeyrissjóðurinn að eiga 40 milljónir.

Mynd 1.2 sýnir áætlaðar meðaleignir 67 ára hjóna í árslok 2002. Upplýsingar um aðrar eignir en lífeyrisréttindi eru raunverulegar tölur sem eru fengnar úr skattframtölum. Samkvæmt þeim eru heildareignir hjóna án lífeyrisréttinda 21 milljón og skuldir 3 milljónir. Eignirnar skiptast í fasteign að verðmæti 13 milljónir, sparnaður er 5,3 milljónir og bifreið og aðrar eignir eru metnar á 2,2 milljónir. Verðmæti sparnaðarins er að öllum líkindum vanmetið þar sem hlutabréfaeign er talin fram á nafnverði.

Verðmæti lífeyrisréttinda eru metin með því að reikna réttindin út frá meðaltekjum eftir aldri á árinu 2002. Ef gert er ráð fyrir að annað hjóna hafi greitt í lífeyrissjóð í 30 ár og hitt í 15 ár er áætlað verðmæti lífeyrisréttinda 24 milljónir. Heildareignir eru því 45 milljónir að meðtöldum lífeyrisréttindum. Tímalengdin er valin með tilliti til þess að almennu lífeyrissjóðirnir tóku ekki til starfa fyrr en árið 1970 og lífeyrissjóðsiðgjöld voru almennt ekki greidd af heildarlaunum fyrr en á árunum 1987 til 1990. Ef bæði hjónin hefðu hins vegar greitt í lífeyrissjóð af heildar-

Meðaleignir 67 ára hjóna í árslok 2002

Heimild: Fjármálaráðuneytið. Upplýsingar úr skattframtölum 2002

Mynd 1.2 Eftirlaunasparnaður er verðmætasta eignin. Ef lífeyrisréttindi eru metin til fjár er verðmæti þeirra 24 milljónir, eða 54% af eignum. Ef lífeyrisréttindi og sparnaður eru talin saman sem eftirlaunasparnaður er hann 66% eignanna.

launum í 35 ár væru lífeyrisréttindi þeirra metin á 36 milljónir og vægi þeirra af heildareignum væri 64%. Eftirlaunasparnaður er því sannarlega verðmætasta eign einstaklinga í starfslok.

Fólk ætti að hugsa um lífeyrismálin í þessu samhengi. Flestir þekkja tilfinninguna sem fylgir því að kaupa nýjar eignir og oft á tíðum eyðir fólk löngum tíma í að velja eignina sem það ætlar að kaupa. Þegar fasteign er keypt er það yfirleitt gert að vel athuguðu máli eftir langan undirbúning og mikla yfirlegu. Oft er jafnvel heilmikill aðdragandi að því að kaupa þvottavél eða myndavél. Fyrst er leitað eftir upplýsingum hjá vinum og kunningjum, síðan kíkt á heimasíður og í blöð og loks keyrt á milli búða til að bera saman verð og gæði. Eftir að eignin hefur verið keypt reynir fólk að fara vel með hana til að tryggja að hún endist vel.

Það sama ætti að gilda um lífeyrismálin. Hér á landi er það að vísu þannig að fæstir hafa val um í hvaða lífeyrissjóð þeir greiða lágmarksíðgjald en það er ákveðið í kjarasamningum. Fólk ætti samt að gefa sér tíma til að kynna sér hvaða réttindi það fær í lífeyrissjóðnum sínum og fylgjast með rekstri hans á sjóðfélagafundum eða á heimasíðu sjóðsins. Þeim sem geta valið sér lífeyrissjóð er ráðlagt að skoða vandlega hvaða réttindi sjóðir bjóða og kynna sér hvernig sjóðirnir eru reknir, fjárhagsstöðu þeirra og hvernig þeir ávaxta fjármuni sjóðfélaga. Í 2. kafla er fjallað um lífeyrissjóði og þau réttindi sem þeir veita en í 6. kafla er fjallað um ávöxtun eftirlaunasparnaðar og heimildir lífeyrissjóða til fjárfestinga.

Ef um annan lífeyrissparnað er að ræða, t.d. viðbótarlífeyrissparnað eða annan

frjálsan sparnað, er fólki ráðlagt að velja ávöxtunarleið og vörsluaðila af kostgæfni og fylgjast síðan með sparnaði sínum eins og hægt er. Nauðsynlegt er að fara reglulega yfir eignasamsetningu sparnaðarins og gera breytingar ef eignahlutföll eru önnur en stefnt er að. Um þetta er fjallað í 6. kafla.

Eftirlaunasparnaður jafnar tekjur yfir ævina

Allar fjárhagslegar ákvarðanir eru tengdar og ákvörðun á einu tímabili hefur áhrif síðar. Þessu er mikilvægt að átta sig á. Því fyrr sem byrjað er að spara til eftirlaunaáranna því minna þarf að leggja fyrir í einu, því minni íbúð sem keypt er þeim mun meira er afgangur af tekjunum til að nota í eitthvað annað, þar á meðal sparnað. Þannig mætti lengi telja.

Til þess að fá betri yfirsýn yfir fjármálin er gagnlegt að skoða hvernig laun, eignir og skuldir þróast hjá fólki á ýmsum æviskeiðum.

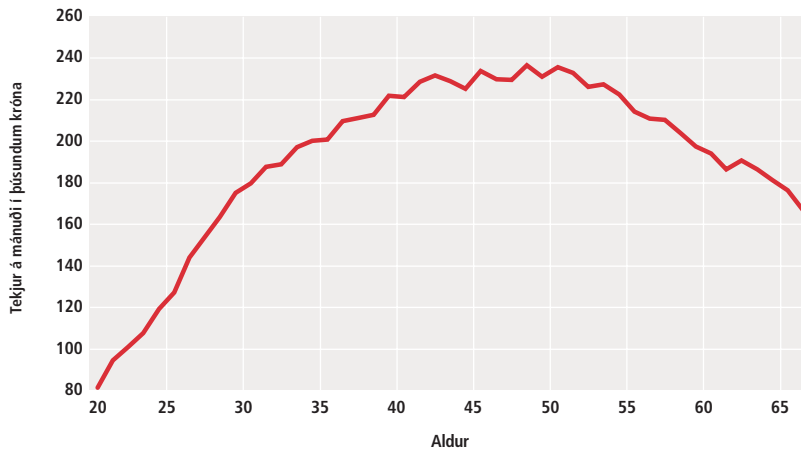
Á fyrri hluta starfsævinnar eru flestir að koma sér fyrir á vinnumarkaðnum og koma sér upp fjölskyldu. Tekjur eru að jafnaði lágar framan af en hækka með aukinni starfsreynslu og ábyrgð í starfi. Útgjöld eru hlutfallslega há á fyrri hluta starfsævinnar vegna þess að það er dýrt að byrja að búa og eignast börn. Um þritugt er algengt að fólk kaupi sér íbúð og íbúðarkaupin eru yfirleitt fjármöggnuð að stórum hluta með lánnum. Fimm til tíu árum síðar er dæmigert að farið sé að huga að stækkun íbúðarinnar með stækkandi fjölskyldu. Skuldir eru því að jafnaði miklar framan af og greiðslubyrði vegna þeirra þung.

Á miðjum aldri ná tekjur hámarki og skuldir taka að minnka. Jafnframt má búast við því að útgjöld lækki þegar börnin verða uppkomin og fara að sjá um sig sjálf. Á þessum hluta ævinnar er svigrúmið mest til sparnaðar og þá myndast stærsti hluti þess sparnaðar sem fólk eignast um ævina. Þeir sem vilja tryggja fjárhagslega afkomu sína á eftirlaunaárunum ættu að hyggja vel að þeim málum á þessu æviskeiði.

Á eftirlaunaárunum draga flestir úr vinnu eða hætta alveg. Í stað þess að fá launatekjur þurfa þá flestir að lifa af lífeyrisgreiðslum og tekjum af sparifé. Margir velja þennan tíma til að minnka við sig í húsnæði og draga þannig úr gjöldum og auka tekjur af fjármagni. Á eftirlaunaárunum eru skuldir að jafnaði litlar. Ef svo er dregur nokkuð úr fjárþörf. Hins vegar er öllum erfitt að þurfa að draga saman seglin þegar loksins gefst tími til að njóta þess sem hugurinn stendur til. Afkoman veltur á því hversu mikla fyrirhyggju fólk hefur sýnt á starfsævinni varðandi undirbúning þessa tíma.

Mynd 1.3 sýnir meðaltekjur eftir aldri á árinu 2002. Tekjur eru lægstar í upphafi starfsævinnar en hækka síðan með aldrinum með aukinni starfsreynslu og ábyrgð. Launin eru hæst á aldrinum 45 til 50 ára en lækka síðan þegar líður að starfslokum.

Laun eru breytileg eftir aldri

Heimild: Fjármálaráðuneytið. Upplýsingar úr skattframtölum 2002.

Mynd 1.3 Myndin sýnir meðaltekjur einstaklinga eftir aldri á árinu 2002. Tekjur eru lægstar í upphafi starfsævinnar en ná hámarki á aldrinum 45–50 ára. Síðan lækka þær aftur eftir því sem nær liður starfslokum.

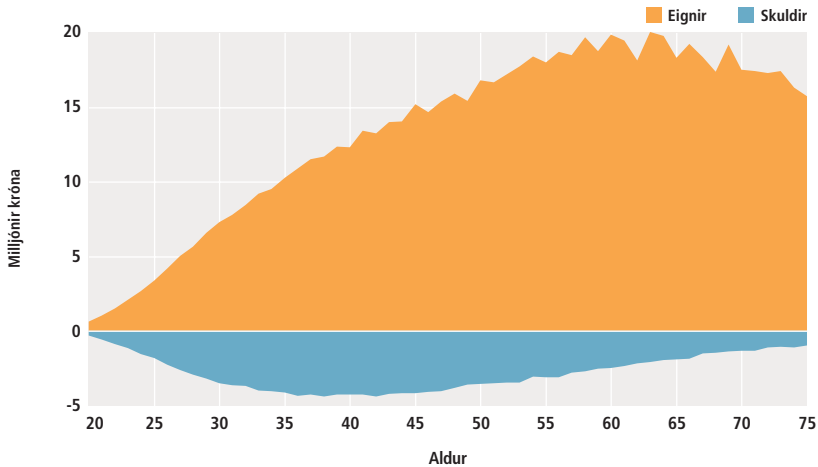
Launin hækka að jafnaði um 3,7% á ári uns þau ná hámarki við 48 ára aldur en lækka síðan um 1,8% á ári til 67 ára aldurs.

Fyrir þá sem eru að leggja fyrir til eftirlaunaáranna eru það að vissu leyti slæmar fréttir að laun nái hámarki innan við fimmtugt því þá eru ekki eftir nema um 20 ár til starfsloka. Þegar safna þarf háum fjárhæðum skiptir sparnaðartíminn afar miklu máli. Það munar miklu hvort lagt er fyrir í 30 ár eða 20 ár. Ef vextir eru til dæmis 4,5% þá verður 1 króna að 2,4 krónum eftir 20 ár en 3,7 krónum á 30 árum. Á 20 árum vex krónan um 140% en á 30 árum um 274%.

Mynd 1.4 sýnir tölur um þróun eignarskattstofns og skulda eftir aldri. Myndin sýnir hvernig eignarskattstofn hækkar jafnt og þétt alla starfsævina en lækkar síðan á eftirlaunaárunum þegar fólk byrjar að lifa á eignum sínum eða ganga á eignir til að auka við sig tekjur. Skuldir eru að jafnaði hæstar á aldrinum 35 til 40 ára en lækka síðan eftir það.

Myndir 1.3 og 1.4 sýna og staðfesta að svigrúmið til að leggja fyrir er mest upp úr miðjum aldri þegar tekjur eru í hámarki og skuldir eru byrjaðar að lækka. Afar mikilvægt er fyrir fólk á þessu aldursskeiði að gera sér grein fyrir þessu og nýta sér tækifærið til að leggja fyrir. Þetta á sérstaklega við ef líkur eru á að tekjur lækki verulega í starfslok miðað við þau lífeyrisréttindi sem einstaklingurinn hefur þegar áunnið sér og eftirlaunasparnað hans.

Þróun eigna og skulda hjá einstaklingum

Heimild: Fjármálaráðuneytið. Upplýsingar úr skattframtölum 2002.

Mynd 1.4 Myndin byggist á tölum sem fengnar eru úr skattframtölum einstaklinga fyrir árið 2002. Á henni sést hvernig fólk byggir smám saman upp eignir þar til eftirlaunaaldri er náð. Jafnframt sést hvernig skuldir byrja að minnka þegar komið er fram á fimmtugsaldurinn.

Eftirlaunasparnaður er til þess að jafna tekjustreymi á ævinni. Ef ekkert er lagt fyrir á starfsævinni verður tekjuþróunin að öllum líkindum eins og sýnt er á mynd 1.3 en eftir það falla tekjur niður. Þá er ekki annað í stöðunni en að treysta á að ríkið og samborgararnir sjái viðkomandi fyrir framfærslu. Mynd 1.5 sýnir hvers vegna það er nauðsynlegt að horfa fram á veginn og leggja fyrir til eftirlaunaáranna. Á myndinni sést hvernig eftirlaunasparnaður jafnar tekjur á ævinni.

Að láta tímann vinna með sér

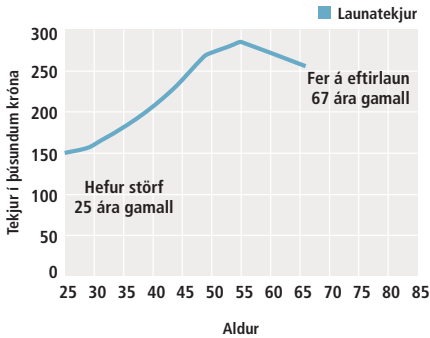
Á síðustu árum hefur það fæst í vöxt að fólk kjósi að hætta fyrir að vinna en áður og eins er meira um að fólki sé gert að hætta áður en eftirlaunaaldri er náð. Þessi staðreynd eykur enn mikilvægi þess að hugsa fram í tímann. Framan af starfsævinni finnst sjálfsagt flestum ótímabært að hugsa um eftirlaunin enda langt í starfslok og um nóg annað að hugsa. Þegar líður að starfslokum vakna hins vegar margir upp við vondan draum og sjá fram á yfirvofandi tekjuskerðingu.

Besta leiðin til þess að eignast sparifé og eignir er reglulegur sparnaður. Til að hafa 200 þúsund krónur í mánaðarlegar tekjur af eignum sínum í 10 ár þarf að eiga tæpar 20 milljónir. Þess háttar fjárhæð fæst ekki fyrirhafnarlaust. Slíka upphæð leggur enginn fyrir í einu lagi nema með því að vinna í happdrætti. Tafla 1.2 sýnir

Af hverju eftirlaunasparnaður?

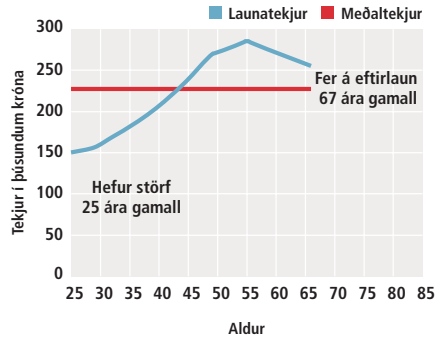
Mynd 1.5 Myndirnar sýna tekjur einstaklings sem byrjar að vinna 25 ára en fer út af vinnumarkaði 67 ára. Byrjunarlaunin eru 150 þúsund krónur en hækka smám saman upp undir 300 þúsund. Þegar einstaklingurinn er 56 ára dregur hann úr vinnu og launin lækka þannig að í starfslok eru mánaðarlaunin 255 þúsund krónur. Eftir það geta tekjurnar verið með ýmsu móti eftir því hvernig hann hefur búið sig undir „hin gullnu ár“. Til einföldunar er ekki reiknað með neinum ellilífeyrisgreiðslum frá almannatryggingum á eftirlaunaárunum.

Launatekjur einstaklings

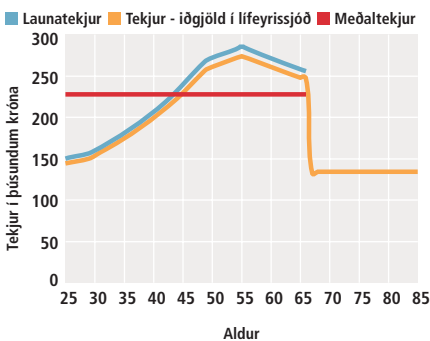
Launatekjur einstaklingsins eru 150 þúsund krónur mánuði þegar hann hefur störf en 255 þúsund í starfslok.

Launatekjur og meðallaun

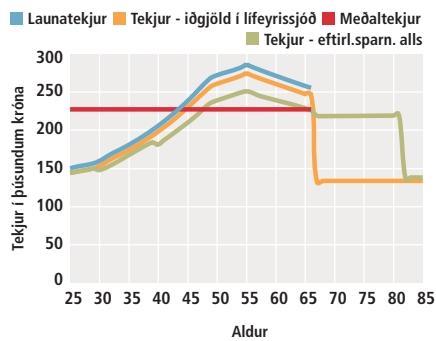
Rauða línan sýnir meðallaun á starfsævinni en þau eru 89% af lokalaunum. Frá 67 ára aldri fær hann engar launatekjur og ef ekkert hefur verið lagt fyrir á starfsævinni hættir tekjustreymið um leið og hætt er að vinna. Afkoman er þá alveg undir því komin hvernig ellilífeyrisgreiðslum frá ríkinu er háttað.

Lífeyrissjóður tryggir tekjur til æviloka

Með því að greiða 10% af launum í lífeyrissjóð lækka tekjurnar sem nemur iðgjaldi hans. Gula línan sýnir hvernig tekjur einstaklingsins á starfsævinni lækka um 4%. Í staðinn tryggir hann sér lífeyrisgreiðslur frá 67 ára aldri til æviloka sem nema 59% af meðallaunum og 52% af lokalaunum.

Eftirlaunasparnaður jafnar tekjur á ævinni

Með því að leggja fyrir 2% af launum í viðbótarlífeyrissparnað á aldrinum 30 til 39 ára og 4% frá 40 ára aldri til starfsloka lækka nettótekjur á starfsævinni eins og græna línan sýnir. Hins vegar tryggir hann sér eftirlaun fyrstu 15 árin eftir starfslok sem eru jöfn meðallaunum hans á starfsævinni.

Hvað þarf að leggja mikið fyrir?

Hve mikið þarf að leggja fyrir til að eignast 10, 20 eða 30 milljónir miðað við mismunandi langan sparnaðartíma?

Sjóður í milljónum króna	10	20	30
Mánaðarlegur sparnaður í 10 ár í þúsundum króna	66	133	199
Mánaðarlegur sparnaður í 20 ár í þúsundum króna	26	52	78
Mánaðarlegur sparnaður í 30 ár í þúsundum króna	13	27	40
Mánaðarlegur sparnaður í 40 ár í þúsundum króna	8	15	23

Miðað við 4,5% raunvexti á ári

Tafla 1.2 Ef ætlunin er að eignast 20 milljóna króna sjóð á 10 árum þarf að leggja fyrir 133.000 krónur á mánuði en ef sparnaðartíminn er 30 ár þarf ekki að leggja fyrir nema 27.000 krónur á mánuði til að ná takmarkinu.

hvað skiptir miklu máli að byrja snemma að safna til elliáranna og láta tímann vinna með sér.

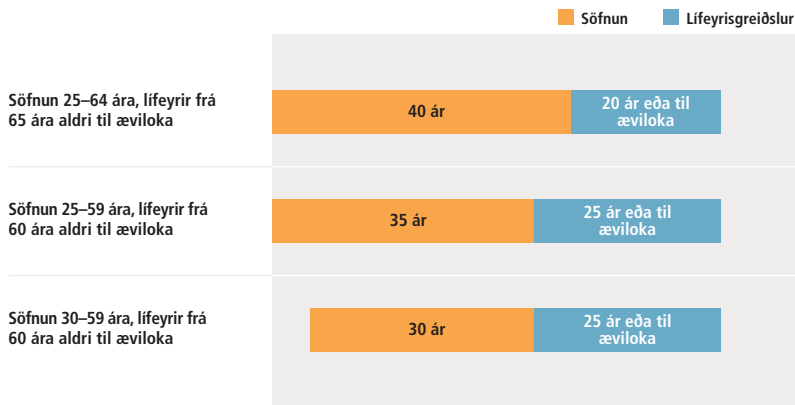
Ávöxtunartíminn skiptir gríðarlega miklu máli vegna áhrifa vaxtavaxta. Sem dæmi má nefna að til að eignast 20 milljónir þarf að leggja fyrir 52 þúsund krónur á mánuði ef sparnaðartíminn er 20 ár. Ef 10 árum er bætt við sparnaðartímann lækkar fjárhæð mánaðarlegs sparnaðar um tæp 50% en ef sparnaðartíminn styttest um 10 ár þarf mánaðarlegur sparnaður að hækka um rúmlega 150%.

Vaxtavextir eru eitt af lykilhugtökum þegar rætt er um lífeyrismál og eftirlauna-sparnað. „Töframáttur“ þeirra felst í því að sjóður vex hlutfallslega meira eftir því sem sparnaðartíminn er lengri og áhrifin stigmagnast með hverju ári sem bætt er við sparnaðartímann.

Þessi dæmi sýna að það er ekkert einfalt mál að byggja upp eignir og réttindi til að tryggja afkomu sína í starfslok. Til þess að ná árangri er mikilvægt að huga tímanlega að þessum málum og láta tímann vinna með sér. Því lengri tíma sem við höfum því minna þarf að leggja fyrir í einu og því meiri áhrif hafa vextirnir. Þeir sem geyma það fram eftir starfsævinni að búa sig undir starfslokinn og eiga e.t.v. lítil lífeyrisréttindi mega búast við að þurfa að draga verulega saman seglin. Það er hins vegar aldrei of seint að byrja að hugsa um þessi mál en óneitanlega verða markmiðin að vera hógværi ef tíminn er stuttur.

Það skiptir miklu máli að setja sér raunhæf markmið og velja vel leiðir til að vinna að þeim. Það er til dæmis ekki raunhæft að reikna með að vextir verði alltaf 10% og ákveða sparnaðinn með tilliti til þess. Auðvitað er mögulegt að meðalávöxtunin verði þessi en það er betra að reikna með lægri ávöxtun og miða sparnaðinn við það. Ef ávöxtunin verður hærrí er hægt að líta á auknar eignir sem bónus sem geri það mögulegt að draga úr sparnaðinum síðustu ár starfsævinnar.

Fyrst er að safna – svo er hægt að eyða

Mynd 1.6 Fullorðinsárunum má skipta í tvö tímabil, söfnun og lífeyrisgreiðslur. Fyrri tímabilið er notað til að búa í haginn fyrir seinna tímabilið með því að spara. Á seinna tímabilinu er svo hægt að lifa á eignum og réttindum sem safnað var á því fyrri. Því fyrr sem byrjað er að vinna því lengri tími gefst til að safna. Því fyrr sem hætt er að vinna því minni tími er til að safna og þá þarf að leggja meira fyrir í einu.

Tekjur á eftirlaunaárunum

Tekjur í starfslok eru venjulega þrenns konar.

1. Grunnlífeyrir almannatrygginga.
2. Tekjur úr lífeyrissjóðum.
3. Aðrar tekjur.

Ellilífeyri almannatrygginga má skipta í tvennt. Annars vegar er um að ræða grunnlífeyri sem er greiddur til allra sem orðnir eru 67 ára og hafa átt lögheimili hér á landi a.m.k. þrjú ár á aldurs skeiðinu 17 til 67 ára. Grunnlífeyrir skerðist ef eigin tekjur einstaklinga og hjóna fara yfir ákveðin tekjumörk. Hins vegar er greiddur tekjutengdur lífeyrir ef aðrar tekjur en frá almannatryggingum ná ekki tiltekinni fjárhæð. Í 7. kafla er fjallað lítillega um ellilífeyri almannatrygginga en þeim sem vilja leita nánari upplýsinga er bent á heimasíðu Tryggingastofnunar, www.tr.is.

Greiðslur úr lífeyrissjóði eru venjulega stærsti hluti tekna fólks á eftirlaunaárunum. Samkvæmt nágildandi lífeyrissjóðalögum er hlutverk lífeyrissjóðanna að tryggja sjóðfélögum sínum a.m.k. 56% af meðallaunum í ævilangan lífeyri frá 70 ára aldri miðað við að greitt sé af óbreyttum launum í 40 ár. Sumir lífeyrissjóðir tryggja meiri réttindi en það. Fjallað er um réttindi í lífeyrissjóðum í 2. kafla.

Aðrar tekjur hefur fólk til dæmis af viðbótarlífeyrissparnaði eða reglulegum sparnaði í bönkum og sparisjóðum, í verðbréfasjóðum eða með söfnunartrygging-

um. Með viðbótarsparnaði getur fólk bætt við tekjur sínar í starfslok og auk þess aukið sveigjanleikann á töku lífeyris. Um viðbótarlífeyrissparnað og annan sparnað er fjallað í 3. kafla.

Taktu sjálfur ákvörðun um starfslok

Ekki eru allir sammála um mikilvægi eftirlaunasparnaðar. Sumir vilja vinna sem lengst, óttast það jafnvel að hætta að vinna og hafa kannski ekkert að gera. Margir sem eru þessarar skoðunar telja jafnvel líka að heilsan gefi sig þegar fólk hætti að vinna. Aðrir vilja helst hætta sem fyrst að vinna og geta þá eytt tímanum í að sinna fjölskyldunni og ýmsum áhugamálum. Þetta fólk óttast það helst að missa heilsuna áður en það fái tíma til að snúa sér að hugðarefnum sínum.

Það skiptir reyndar ekki máli hvert viðhorfið er. Aðalatriðið er að allir geti ráðið ferðinni sjálfir og tekið sínar eigin ákvarðanir, hver eftir sínu höfði og burtséð frá ytri aðstæðum. Svo er líka gott að geta skipt um skoðun ef svo ber undir.

Algengt er að eftirlaunaþegar tali um að þeir hefðu viljað hætta miklu fyrr að vinna en þeir hafi ekki treyst sér til þess vegna þess hve eftirlaunin eru lág. Svo eru aðrir sem þurfa að hætta að vinna og semja um starfslok áður en þeir eru tilbúnir til þess vegna þess að vinnuveitandinn fer fram á það. Í báðum tilvikum hefði komið sér vel að vera búinn að tryggja sér betri eftirlaun þegar þeir vildu taka eða þurftu að taka ákvörðun um að hætta að vinna fyrir sjötugt.

Það er óhætt að ráðleggja öllum að setja sér það markmið að koma sér í þá stöðu að geta sjálfir ákveðið hvenær þeir hætta að vinna. Það er mikilvægt að geta ráðið ferðinni í þessu efni og þá um leið verið sáttur við þá ákvörðun sem tekin er. Þess vegna er lögð á það megináhersla í þessari bók að fólk taki málin í eigin hendur og stefni að því að búa sig sem best má vera undir starfslokun, hvenær sem þau verða.

„Hvert [aldurskeið] hefur sinn tíma“

Þegar rætt er um eftirlaunasparnað hafa sumir á orði að hann skipti engu máli. Þeir sem eru þeirrar skoðunar eru handvissir um að þeir geti unnið fram í rauðan dauðann og því sé um að gera að njóta lífsins og eyða peningunum á meðan þeir séu ungir og hraustir.

Þetta sjónarmið er þó tæpast vel ígrundað. Sem betur fer eru Íslendingar heilsu-
hraust þjóð og tölfræðin segir okkur að óvíða eru lífslíkur hærri en hér á landi. Á eftirlaunaárunum ætti því mörgum að gefast tækifæri til að njóta lífsins og sinna ýmsum áhugamálum sem hafa setið á hakanum í dagsins önn. Til þess að njóta eftirlaunaáranna þurfa bæði heilsa og fjárhagur að vera í lagi. Við ráðum ekki miklu

um heilsuna en með svolítilli fyrirhyggju getum við haft veruleg áhrif á fjárhagslega afkomu á þessum árum.

Rómverski stjórnmálamaðurinn Marcús Túllíus Cíceró taldi að hann þyrfti að sætta sig við Elli kerlingu og ritaði heimspekiritið *Um ellina* fyrir meira en tvö þúsund árum eða nánar tiltekið árið 44 f. Kr. Samning ritsins varð honum svo hugnæm að allar þrautir ellinnar hörfuðu og hann komst að þeirri niðurstöðu að ellin væri bæði ljúf og farsæl. Á einum stað í ritinu fjallar Cíceró um þá staðhæfingu að ellin dragi úr þreki manns og kemst þannig að orði:

„Neytum kraftanna meðan þeirra nýtur við, en hörmum þá ekki þegar þeir þverra; nema ungir menn eigi ef til vill að trega bernsku sína og rosknir menn æskuna. Ævin er jafnan söm og náttúran stjórnar lífi voru á eina og óbrotna leið, og hvert aldurs skeið hefur sín sérkenni. Svo sem þrekleysi einkennir bernskuárin, lífsorka æskuskeiðið, virðuleiki og festa manndómsárin, þá býr ellin yfir þroska í eðli sínu, og hvert hefur sinn tíma (bls. 57 í útgáfu Hins íslenska bókmenntafélags, 1982.)”

Þessi orð eiga alveg eins við nú og fyrir tvö þúsund árum.